

ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

ПРЕВОД РОМАНА *КОРЕНИ* НА РУСКИ ЈЕЗИК

У раду се анализирају веома уски сегменти из превода романа *Корени* Добрице Ћосића на руски језик: реченице у којима је у тексту оригинала писац употребио прилог *одједном*. На основу извршене анализе аутор долази до закључка да је у српском савременом језику оправдано разликовати три лексеме: *одједном*¹, *одједном*², *одједном*³.

Кључне речи: евалуација превода, неочекиваност, лексичка средства, прилог, семантичка компонента, темпоралност.

0. Србија је одувек била земља српског сељака, те се може рећи да ко познаје душу српског сељака, познаје и душу Србије.

Међу српским писцима који су веома добро познавали и описали сопство српског сељака свакако посебно место заузима Добрица Ћосић, који је, како каже Борислав Михајловић, „отворио [...] срце Србије, загледао се у њега и није устукнуо” (Михајловић 1971: 189), показао да као свој кожух познаје ову Србијицу и да је кост српског сељака тврђа од старе кленовине (Ћосић АСК: 4).

Тема овог рада јесу одређени сегменти превода на руски језик једног од првих Ћосићевих дела, његов роман *Корени*, који Р. Ивановић (2014: 661) назива „*ембрионом* нове књижевне грађевине, посвећене породичној хроници Аћима Катића, његових синова и унука”, а Ј. Деретић (2007: 159) одређује као поетски психолошки роман, умногостручене субјективне перспективе, у којем се драматични судари међу личностима осветљавају из више углова, са становишта свих актера радње”.

Чињеница да, с једне стране, датој лексеми приступамо као једном од маркера грамеме неочекиваности, а с друге стране, да анализирамо ваљаност превода, условила је еkleктичан теоријско-методолошки приступ.

* draganakerkez@hotmail.com

1. Као што знамо, Ђосић *Корене* објављује 1954. године, али је на превод овог романа (за разлику од превода романа *Далеко је сунце*¹) руски читалац чекао скоро три деценије: године 1983. издавачка кућа *Художественна литература* у оквиру едиције *Страни роман 20. века*, у преводу Т. П. Попове² објављује *Корене* на руском.

1.1. Превод књижевноуметничког дела представља посебан вид преводачке делатности која у односу на стручни – у терминологији В. Н. Комисарова (Комиссаров 1995: 20) *информативни* – превод истовремено поседује са њим како заједничке, тако и разликовне елементе. С једне стране, према правилном запажању руског хиспанисте и теоретичара превода В. С. Виноградова, циљ превода није подешавање текста у односу на нечију перцепцију, већ очување садржаја, функције, стилотипних, стилистичких, комуникативних особености оригинала (Виноградов 2001: 20). С друге стране, књижевноуметнички текст поседује низ специфичних карактеристика у односу на остале функционално-стилске типове текста, међу којима се као доминанта издваја уметничко-естетска или поетска функција, услед чега се превод књижевноуметничког дела може сматрати самосталним делом које је саздано на језику превода (Комиссаров 1990: 95)³. На основу реченог јасно проистиче закључак да је преводац књижевноуметничког дела стално суочен са двама, у извесном смислу супротстављеним начелима: начелом прецизности и начелом креативности.⁴

1.2 Осим тога, књижевна дела јесу национално, културно и временски маркирана, што од преводиоца изискује умешност у решавању питања лакуарности.

¹ Превод романа *Далеко је сунце* појавио се у руским књижарама (тачније, књижарама Совјетског Савеза) 1956. године. Осим тога, према нашем увиду, на руски су преведена прва два дела тетралогije *Време смрти*.

² Татјана Протогеновна Попова, познати преводац српских али и других писаца са простора бивше Југославије. Од 1951. па све до 1989. радила је на Катедри за словенске језике при МГУ.

³ Овакав став Комисарова кореспондира са мишљењем Ј. Левија, који превођење књижевноуметничког текста одређује као репродуктивну уметност (Levi 1982: 71).

⁴ Управо због ове и овакве преводу књижевноуметничког дела својствене антиномије Г. Гачечиладзе сматра да се читава историја ове врсте превода у пракси налази на размеђи двају принципа: садржински тачног али уметнички недостатног превода, с једне стране, и уметнички пуновредног али далеког од оригинала. Међутим, ако је теоретски ова два принципа лако синтетисати и за идеал прогласити превод који је садржински тачан и уметнички адекватан, примећује даље Гачечиладзе, у пракси је таква синтеза немогућа (Гачечиладзе 1980: 81). Ово је био један од основних разлога што је Г. Гачечиладзе био ватрени присталица слободног превода, што нас пак доводи до новог проблема, а то је питање превода и интерпретације, чиме се ми овде нећемо бавити, али упућујемо на неке од радова у којима се дати проблем разматра (ФЧ 2001).

Сагледавајући текст романа *Корени*, може се закључити да је преводац имао далеко мање изазова када је у питању транспоновање артефаката из свакодневног живота српског сељака на руски језик (као што су биваци, вајати и сл.) или пак реалија карактеристичних за живог Србије с краја XIX века (попут историјског покрета 'обреновићеваца'), али је зато далеко више напора морао уложити при транспоновању поезитизованог и ауторским метафорама богатог Ћосићевог текста.

2. Међутим, тема за коју смо се ми одлучили неће се тицати ни питања лакуарности, ни уметничке ипостаси текста. Наиме, предмет анализе овог рада, а самим тим и евалуације превода на руски језик биће само један веома узак сегмент романа *Корени*: превод реченица у којима фигурира прилог *одједном*.

2.1. Дати прилог је привукао нашу пажњу као могући маркер неочекиваности која представља једну од грамема функционално-семантичке категорије очекиваности/неочекиваности⁵.

Радна хипотеза од које смо пошли гласи: прилог *одједном* може али не мора бити маркер дате грамеме (уп. са супротним закључком изнетим у Ристић 1990: 65).

Наведену хипотезу ћемо проверити тако што ћемо упоредити одабране реченице из изворника са њиховим преводом на руски језик. Упориште оправданости оваквог приступа нашли смо у становишту да се садржаји скривени у језику књижевног дела јасније и изразитије уочавају на фону његовог превода, као што и појаве у неком језику бивају видљивије ако се посматрају из перспективе другог језика (Радић-Дугоњић 2003: 322).

2.2. У двојезичним руско-српским реченицама као најближи еквивалент прилога *одједном* наводи се прилог *вдруї*.

О руском *вдруї* и његовом месту у систему руског језика доста је писано, као и о његовој функцији у књижевном тексту⁶.

⁵ Помоћу маркера дате ФСК говорно лице актуелну ситуацију одређује као интегрисани или неинтегрисани део своје језичке слике света, а инваријанто значење грамема ФСК очекиваности/неочекиваности може се изразити на следећи начин:

- а) очекиваност *X сматра да ако је релевантно p1, релевантно је p2. (пресупозиција) X шврди да је релевантно p2. (асерција)*
- б) неочекиваност *X сматра да ако је релевантно p1, није релевантно p2. (пресупозиција) X шврди да је релевантно p2. (асерција)* (Керкез 2012: 459)

⁶ Не можемо а да не поменемо рад В. Н. Топорова, који је писао о посебном значају речи са значењем изненадности, необичности код Достојевског, који је, између осталог, указао на чињеницу да су сви текстови Достојевског 'засићени' речју *вдруї*. Топоров је установио да се у *Злочину и казни* реч *вдруї* употребљава чак 560 пута и закључио, између осталог, да се дата лексема користи као нека врста облигаторног квалификатора ситуације, што га приближава некој врсти члана (Топоров 1995 : 198).

На основу 15 прегледаних дела српских писаца⁷ може се рећи (свакако не у смислу тврдње већ у смислу претпоставке) да српски писци мање воле прилог *одједном* но руски писци прилог *вдруї*. По фреквентности употребе прилога *одједном* на првом месту је И. Андрић, у чијем роману *На Дрини ћуџија* прилог *одједном* срећемо безмало 70 пута, одмах затим следе Ђосићеви *Корени*, у којима се дати прилог среће 35 пута, а тек нешто мање се исти прилог среће у роману М. Селимовића *Дервиш и смрт* (33 употребе). С друге стране, у Пекићевом *Трајању за златним руном* или *Сеобама Црњанског* прилог *одједном* употребљен је само једанпут. О ређој употреби прилога *одједном* у српском него прилога *вдруї* у руском сведочи и превод *Злочина и казне*: уместо 560 *вдруї одједном* се појављује мање од 200 пута.

2.3. Разлика у фреквентности употребе прилога *одједном* у српском језику и прилога *вдруї* у руском језику могла би се делимично објаснити и њиховим неједнаким дискурсивним потенцијалом.

Дискурсивна функција прилога *вдруї* може бити двојака: наративна (ништа претходно није указивало на актуелну ситуацију) и функција увођења хипотезе (која може а не мора да се оствари: *А вдруї он приедет?*) (Шмелев 2002: 410), док српско *одједном* може имати само једну од ових двеју функција – наративну.

2.4. Прилог *одједном* у оригиналу употребљен је 35 пута, међутим, даље у тексту размотрићемо свега 9 реченица, будући да се у тексту на руском језику преводилац чак 26 пута одлучио да значење промене ситуације изражене у српском језику помоћу лексеме *одједном* изрази руском лексемом *вдруг*. Од преосталих 9 реченица по једном срећемо прилоге *сразу*, *мгновенно*, *тотчас*, три пута прилог *внезапно*, два пута се преводилац послужио стратегијом или трансформацијом *изоставања*, док је у реченици коју ћемо навести као први пример преводилац употребио фразеологизам *стать как вкопанный*⁸.

⁷ Осим наведених, прегледана су следећа дела: Г. Божовић, *Косовске џриче*; Д. Васић, *Сабране џријовешке*; С. Велмар-Јанковић, *Дорћол*; Б. Нушић, *Аушобиоџрафија*; М. Пупин, *Од џашњкака до научењкака*; С. Ранковић, *Пријовешке*; И. Секулић, *Кроника џаланачкој џорбља*; С. Сремац, *Пој Ђира и џој Сџира*; Б. Станковић, *Божји џуди*; Б. Ђопић, *Башиџа сљезове боје* и *Орлови рано леџе*.

⁸ Иако се у српском фразеолошком корпусу среће структурно и семантички истоветан поредбени фразеологизам (*сџаши као укоџан*), у литератури на руском језику дато поређење сматрају изворно руским. Настанак поредбеног фразеологизма *стать как вкопанный* повезује се са уредбом из времена руског цара Алексија Михајловича. Дату уредбу цар је донео 1663. године и њом одредио да се као једна од мера строгог кажњавања има примењивати укопавање тела кривца у земљу све до главе (СРФ 2001: 84).

На основу лексикографских дескрипција⁹ посматраног прилога у речницима савременог српског језика проистиче да се могу разликовати две лексеме¹⁰: *одједном1* и *одједном2*.

Одједном1 (према лексикографској грађи) улази у синонимски ред са *истовремено*, *одједануш*, *одједаред*, *уједануш*, *у исти мах*.

Прилог *одједном2* улази у синонимски ред¹¹ који чине прилози *изнебуха*, *изненада*, *наило*, *најрасно*, *најречац*, *ненадно*, *одједануш*, *одједаред*, *уједануш*, *уједном* у српском језику. Сви чланови овог синонимског реда могу се окарактерисати као експлицитни маркери садржаја *йосйојање ситиуације не-Р није било очекивано за йоворно лице или йосмайрача, шј. актиуелна ситиуација није интјеірални део језичке слике светја йоворној лица*, из чега следи да семантички садржај 'актуелна ситуација није интегрални део језичке слике света говорног лица' чини део језгреног или импликационог значења посматране језичке јединице.¹²

2.5. Управо у овом значењу употребљен је посматрани прилог у примерима 1–3.

1. <i>Кроз ойворене врайнице коњи лако
укашаше у дворишје, йа одједном сја-
доше као да ударише у зид.</i> | <i>В открытые ворота во двор легко
влетели сани. Кони стали как вко-
панные, будто налетели на збор.</i> |
|--|--|

Уколико прихватимо да значење прилога *одједном2* можемо парафразирати на следећи начин: *Актиуелна је ситиуација S_1 . Ситиуација S_1 йосјала је актиуелна у йренушкѹ t_1 и може се означити као суиројна ситиуацији не- S_1 која је била актиуелна до йреншѹка t_1 . За йоворно лице или ексјеријенсера актиуелност ситиуације S_1 може се окрактерисати као*

⁹ *Одједануш*, *одједаред* и *одједном* прил. 1. у исто време, истовремено: ~ дати, ~ купити више ствари. 2. неочекивано, изненада: ~ удари киша, ~ му позли. (РСМ 2007: 859).

¹⁰ Под лексемом подразумевамо реч у одређеном значењу са свим својствима (семантичким, прагматским, комуникативно-прозодијским, синтагматским, синтаксичким, фонетским и др.) која су иманентна датој лексеми (Апресјан 1999: XXII; 2009: 432). „Именно лексема, а не слово, является реальной лексической единицей языка, потому что в норме каждое многозначное слово используется в высказывании в каком-то одном из своих значений. В отличие от значения, лексема – многосторонняя единица языка: у нее есть означающее (фонетическая оболочка), означаемое (значение) и синтактика (особенности сочетаемости)” (Апресјан 1999: XXII).

¹¹ Следећи Д. Гортан-Премк, разликујемо синонимски низ и синонимски ред. Синонимски низ чине лексеме са истом референцијалном вредношћу, док у састав синонимског реда улазе лексеме са сличном референцијалном вредношћу (Гортан-Премк 2004: 141).

¹² О језичким јединицама као експлицитним и имплицитним вербализаторима одређеног значења, као и о разлици између имплицитног и импликационог значења писали су, између осталих, А. В. Бондарко (Бондарко 2008: 34), Н. Ф. Алефиренко (Алефиренко 2005: 201).

неинтенивирисани део њихове слике светиа до шренџука t_1 , онда већ на први поглед видимо да за разлику од оригиналног текста у ком се помоћу лексеме *одједном*² преноси информација о брзој и ничим најављеној промени ситуације, превод на руски језик садржи наглашенију експресивно-емотивну конотацију коју са собом носи фразеологизам *стать как вкопанный*. Ова доданта експресивно-емотивна конотација проузрокована је следећим: експресивност представља једну од основних особности фразеологизама (Мокиенко 1989: 5; Мршевић-Радовић 2008: V; Вуловић 2015: 25), док конкретни фразеологизам представља једну од оних фразеолошких јединица којима се вербализује емоција изненађења и/или страха¹³.

2. Никада до овог шренџука није помислила да јој је животи јадан и џуси. Како јој одједном сада нишита не значи шито је таздарица у кући у којој џола села надничичи и служи.

Ни разу вплоть до этой минуты она не подумала о том, что жизнь ее – горька и пуста, и то, что она хозяйка дома, на которой работает добрая половина села, ровно ничего не значит.

У примеру бр. 2 преводилац неадекватним препознавањем значења друге реченице и испуштањем прилога *одједном* допушта још грубљу омашку – у потпуности мења значење овог одломка: док Ђосић реченицом *Како јој одједном сада нишита не значи шито је таздарица у кући у којој џола села надничичи и служи* указује на промену унутрашњег стања своје јунакиње за коју њен социјални статус у властитим очима у тренутку губи важност коју је имао до тада, преводилац у потпуности, тако да кажемо, брише информацију о унутрашњем емотивном преврату који се одигравао унутар јунакиње и руском читаоцу саопштава следеће: јунакиња раније није била свесна чињенице да јој је живот пун јада и испразан, а то што је газдарица куће за коју пола села надничичи и служи иначе ништа не значи.

Погледајмо одмах и следећи пример:

3. По Вукашину се одједном ствргла језа.

По коже пробежали мурашки.

Метафору коју срећемо у овој реченици (*ствргла се језа*) једна је од многобројних ауторских метафора којима је богат текст романа *Корени*. Ђосићева метафора се терминима Д. Кликовац може одредити као метафорички пренос типа 'емоција је материја' (Кликовац 2004: 207). Преводилац пак користи фразеологизам *мурашки пробежали* у осно-

¹³ Потврду за то да се и поредбени фразеологизам *сташти као укојан* може повезати са емоцијом изненађења и/или страха налазимо, између осталог, у раду Ковачевић, Ramadanović 2016: 520.

ви ког лежи други принцип метафоричке концептуализације 'емоција је биће' (уп. Кликовац 2004: 209). Наравно, ауторске метафоре су понајтеже за преводиоца и то што се преводилац одлучио за решење која је већ у систему руског језика није спорно.

Пажњу привлачи друго. Наиме, у овом примеру глагол свршеног вида *сїврднуїи се* употребљен је перфективно: настало стање је актуелно и у тренутку говора или референтне временске тачке (Падучева 1996: 153), док прилог *одједном* има функцију минимализације времена настанка промене.

Осим што помоћу прилога *одједном* крајње сужава време трансформације стања свог јунака, Ћосић помоћу њега наглашава саму промену, те се из те перспективе лексема *одједном* може посматрати као интензификат, тј. као лексема која у својој семантичкој структури садржи компоненту 'веома'.

Управо та компонента 'веома' била је потребна Ћосићу како његов читалац не би остао равнодушан. Писац не само да жели да читалац обрати пажњу на насталу промену већ да та промена на њега остави јак утисак (уп. Родионова 2005: 159).

Резултат преводиоачевог решења *По коже пробежали мурашки* је сасвим друга слика. Промена до које је дошло није актуелна у односу на референтну временску тачку: процес је трајао кратко и завршио се, тј. са аспекта акционалне модификације глагол *пробежаїи* можемо окарактерисати као анулирани резултат – стање које је било наступило, кратко трајало, па је самим тим ефекат његовог резултата сведен на нулу (Плунгян 2001: 69).¹⁴

Како у примеру бр. 2, тако и у примеру бр. 3 Ћосић помоћу прилога *одједном* исказује наглу промену стања својих јунака. Изостављањем прилога или било ког другог језичког средства за вербализацију овакве промене стања преводилац занемарује битне семантичке компоненте реченице 'актуелно стање ничим није било наговештено' и 'до промене стања дошло је у веома кратком року'. Пренебрегавањем минимализације времена, тј. изостављањем одговарајућег маркера неочекиване и брзе промене стања, преводилац мења и ритам текста, јер управо захваљујући прилогу *одједном* Ћосић убрзава темпо свог приповедања (уп. Топоров 1995: 198). На тај начин графичка пројекција Ћосићевог оригиналног текста имала би вид линије са израженом амплитудом (уп. Виноградов 1976: 112), док бисмо преводиоачево решење могли представити у виду праве. Самим тим преводилац мења емотивну интенционал-

¹⁴ Узевши у обзир све речено, чини нам се да би правомерније решење било следеће: *Вдруг Вукашина охватила леденящая/холодная жуть*.

ност Ђосићеве реченице те руском читаоцу онемогућава да правилно схвати пишчеву идејно-уметничку замисао.

Наравно, било би погрешно свести функцију прилога *одједном* на функцију минимализације времена и маркера нагле промене стања, будући да дати прилог у свим наведеним примерима има и функцију семантичке копче надреченичне целине, тј. модификатора-конектора¹⁵.

Дакле, премда је *изосиављање* легитимна преводачка стратегија, њој се може прибећи једино у случају када речи и изрази који постоје у оригиналном тексту нису неопходни за његово правилно разумевање, те стога, у свим проанализираним примерима, њена примена није оправдана.

2.6. У наредном делу рада предмет анализе јесу реченице у којима преводац као семантички еквивалент употребљава руске прилоге *сразу*, *тотчас*, *мгновенно*.

4. *Одједном му би лакше: љуџа радоси разли му се њо жилама.*

Сразу как-то polegчало: жгучая разлилась по жилам.

5. *Кайеџан се усиљено насмеја, али му од Аћимовој њоїледа смех одједном слете с лица и он више замишљено неїо строїо рече: – Знаш ли шїа оїлашује звоно?*

Уездный начальник натужно засмеялся, но под Ачимовым взглядом смех тотчас же слетел с его лица, и он скорее задумчиво, чем строго добавил: – Ты понимаешь, почему звонят колокола?

6. *И он одједном, сав оїијен нечим шїо се не одређује у свесїи, нечим шїо је ван ње, изїубљен и расуїи у џрајању дужем од ѡамћења, дуїо осїаде џако. Онда се ѡлако враїи себи.*

И, мгновенно захмелев от чего-то не подающегося осмыслению, лежащего вне сознания, потерял ощущение времени и растворился в его бесконечности, которая глубже, чем память, и долго просидел так без движения. Потом медленно пришел в себя.

Примери бр. 4–5 занимљиви су, осим са аспекта евалуације превода, са аспекта семантике прилога *одједном* у српском језику.

У семантичкој структури прилога *одједном* увек је присутна семантичка компонента 'време'. Међутим, док је у примерима 1–3 архисема прилога *одједном* 'неочекиваност', а временска компонента чини диференцијалну сему, у примерима бр. 4 и 5 временска компонента чини семантички центар лексеме. При томе временска компонента има

¹⁵ Термин модификатор-конектор преузели смо од И. Прањковића, који под њима подразумева прилоге који истовремено функционишу као модалне речи и као везна средства на нивоу текста (Pranjković 2002: 27).

значење пунктуалног чина: време у ком се процес извршио не може се поделити на појединачне интервале већ на временској оси представља тачку. Другим речима, процес који се извршио јесте појединачан, не може бити рашчлањен на више простих ситуација (уп. Пипер 2008: 403), нити има наспрам себе симултану радњу. Уколико бисмо покушали да нпр. у реченици *Кайеџан се усиљено насмеја, али му од Аћимовој ђоїледа смех одједном слеше с лица и он више замишљено неїо сїроїо рече: – Знаш ли шїа оїлашује звоно?* прилог *одједном* заменимо прилогом *истїовремено*, таква реченица тешко да би могла бити прихватљива. За разлику од ове, у реченици *Осамосїаљивање занаша ... није извршено ... одједном у свима занашима. Пов.* (РМС 1971: 41) супституција прилога *одједном* и *истїовремено* у потпуности је могућа.

Стога сматрамо да би било исправно разликовати не две, већ три лексеме у којима семантичка компонента 'време' има различита значења:

- *одједном1* – време трајања одређеног процеса је максимално кратко, тачније реч је о пунктуалном чину;
- *одједном2* – време појављивања процеса је веома кратко;
- *одједном3* – време трајања одређеног процеса текло је паралелно са временом трајања другог процеса (синоним типа *истїовремено*).

Пример бр. 6 пак захтева коментар који изискује да дамо нешто шири контекст: *У кайушїу седе на креветї и уздахну. Моја соба, рече їласно, а зимски мирис воћа и сувої ливадскої цвећа у венчићима на зидовима и сїари мирис ове собе, само ове собе на свешїу, ђошече свим њеїовим жилицама као крв. И он одједном, сав оїијен нечим шїо се не одређује у свесїи, нечим шїо је ван ње, изїубљен и расушї у шїрајању дужем од їамћења, дуїо осїаде шїако.*

Наведени пример је по много чему особит. Са тачке гледишта евалуације превода решење на руском језику може се окрактерисати као нетачно, будући да преводилац неправилно одређује семантику, а самим тим и сферу деловања прилога *одједном*. Временска компонета прилога *одједном* у Ћосићевој реченици нема значење 'време трајања одређеног процеса јесте максимално кратко', већ 'време појављивања процеса је веома кратко' и има ранг диференцијалне семе. Другим речима, реч је о лексеми *одједном2*.

Осим тога, у већини случајева прилог *одједном2* упућује на неочекивану промену до које је дошло у кратком временском периоду, карактерише актуелну ситуацију у целини. Овде пак је неочекивана дужина трајања промене: оно што је претходило није указивало да ће Ћосићев јунак бити дуго у таквом стању, тј. даје се карактеризација не актуелне

ситуације у целини, већ само једног њеног сегмента: времена трајања. На основу реченог, може се извести закључак да прилог *одједном*² може имати како широку, тако и уску сферу деловања¹⁶.

2.7. На крају је остало да кажемо неколико речи о примерима у којима се преводилац одлучио за преводни еквивалент *внезапно*.

7. Уживао је, ледојаући је кроз прозор, кад висока, бокаша а вишка, лако као усјраван вал зайлови двоориштем, исјуни ја свеї, ја су кућа и зїраде и јасенови мали, као иїтрачке; одједном су сва враїа заїиснуїа њоме, а руке немирне, као да расад саде.

Он любовался, гљядя в окно на невестку: высокая, бокастая, но стройная, она легко плыла по двору, будто крутая волна, так что и дом, и остальные постройки, и ясени сделались маленькими – просто детские игрушки; внезапно все двери оказались занятыми ею, а руки быстро сновали, словно она высаживает рассаду.

8. Вукашин сїоји уз прозор, вране їачу на јасеновима, луїају крилима, дрвеће као да їада кроз маїлу, одједном їосечено. Он се їрже и окрену, їа дуїо замаїљено їледа у браїа.

Вукашин стоит у окна, вороны раскаркались на ясенях, машут крыльями, деревья будто валятся в туман, внезапно сгорбленные под корень, он вздрагивает, оборачивается и долго, невидящим взглядом смотрит на брата.

9. У берачкој вечери, Симкин смех, злобан и радостан, дуїо се вије и беласа у жућкашїој їмїни велике кухиње, [...] а їрубе руке сїушїају кашике їоред заїризака їроје и све очи їадају їо њој која сїоји више њихових їлава, висока и усїравна, слеђена дуїуљасїа лица, одједном їосїиђена и смехом и Тишином їосле њеїа.

Симкин смех, злорадный и счастливый, долго кружил и переливался в желтом полумраке огромной кухни, [...] грубые руки разом опустили ложки возле куса кукурузного хлеба, и все глаза устремились к ней, стоящей над ними, высокой и стройной, с продолговатым, застывшим лицом, а она внезапно устыдилась и собственного смеха, и последовавшей за ним тишины.

Како у примеру бр. 7, тако и у примерима бр. 8 и 9 могуће би било извршити супституцију прилога *одједном* прилозима *неочекивано* и *изненада*.

¹⁶ Када говоримо о сфери деловања ових лексема, имамо заправо у виду питање њихове способности да карактеришу целокупну ситуацију (шира сфера деловања) или само неки њен поједини део (ужа сфера деловања) (уп. Левонтина НОССРЯ 2002: 216).

Сви наведени прилози припадају начинским прилозима¹⁷ уколико се сложимо са П. Пипером да начин представља локализацију акције у извесном облику њене реализације који је одређен неком карактеристичном особином у датом тренутку издвојеном на основу критеријума релевантности, као и да се прилози из наведених реченица могу супституисати истим заменичким (начинским) прилогом 'тако' (*Он то ради тако*). Онда се можемо сложити и да прилог *одједном* јесте начински у смислу да појам *начински* упућује на његову категоријалну семантику (Piper 1983: 100–101).¹⁸

Ипак, група начинских прилога семантички је разнородна. С. Ристић је прилоге типа *одједном* одредила као начинске прилоге са интегралном семом темпа. Даље се дати прилози деле на две основне парадигме: прилози којима се исказује начин вршења радње и прилози који означавају начин појављивања радње, стања, процеса (уп. Ристић 1990: 56–58; 2008: 402). У обе парадигме прилога темпа односи међу јединицама регулисани су семама убрзаног и успореног темпа. Слажући се да *одједном*2 јесте прилог који означава начин појављивања радње, стања и процеса, одредићемо га као *начинске прилоге брзе промене стања*¹⁹ чије бисмо инваријатно значење парафразирали на следећи начин: *До тренутка t била је актуелна ситуација P. У тренутку t постала је актуелна ситуација не-P.*

Уколико узмемо тријаду *неочекивано–изненада–одједном* уочљиво је да прилози *неожидано/неочекивано* првенствено карактеришу актуелну ситуацију као неодговарајућу очекиваној. Разлику између њих чини темпорална компонента која није интегрална прилогу *неочекивано*, прилог *изненада* је углавном чува, док је у семантичкој структури прилога *одједном* темпорална компонентна недвојбено изражена. Речено ћемо илустровати примерима у којима значење брзе промене стања није релевантно.

Уп. *Милан неочекивано сазнаде да Петар долази.*

Милан изненада сазнаде да Петар долази.

Милан одједном сазнаде да Петар долази.

¹⁷ Када је реч о томе којој групи припадају наведени прилози, литература нам даје различите одговоре: за једне су то временски (нпр. Панков 2009, Pintarić 2011), за друге начински прилози (Piper 1983, Ристић 1990).

¹⁸ Овако широко *начин* поима и С. Ристић, аутор до сада најобимније студије о начинским прилозима код нас (Ристић 1990). Преглед различитих класификација прилога у руској граматичкој традицији в. О. И. Глушченко 2005а, а о историји питања класификација одредбених прилога в. Глушченко 2007. О томе како су прилоге видели српски (и хрватски) граматичари и лексикографи в. нпр. Грицкат 1983, Ристић 1990.

¹⁹ Термин који предлажемо заправо чини спој постојећег термина *функционални* и термина *прилози за промену стања*, који је предложила М. Ивић (Ivić 1995: 299).

3. На основу реченог, можемо извести следеће закључке:
- Основано је разликовати лексема *одједном1*, *одједном2*, *одједном3*. Лексема *одједном2* припада групи прилога које ћемо именовати као *начинско-штемјоралне*, за разлику од лексема *одједном1* и *одједном3*, који се могу одредити као *штемјорално-начински* прилози.
 - Прилог *одједном2* може бити супституисан прилозима *неочекивано* и *изненада*. Међутим, док се темпорална компонента налази на далекој периферији семантичког поља прилога *неочекивано*, када говоримо о прилогу *одједном2* и прилогу *изненада*, дата семантичка компонента део је доцентралне и ближе периферије њиховог семантичког поља.
 - Експлицитно лексичко средство маркирања грамеме неочекиваности представља само лексема *одједном2*.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Божовић, Григорије. *Косовске приче*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Васић, Драгиша. *Сабране причовешке*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Велмар-Јанковић, Светлана. *Дорћол*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Нушић, Бранислав. *Аутиобиографија*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Пупин, Михајло. *Од пашњака до научењака*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Ранковић, Светолик. *Причовешке*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Секулић, Исидора. *Кроника паланачког јорбља*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Сремац, Стеван. *Пој Тира и пој Сира*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Станковић, Борисав. *Божји људи*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Ђопић, Бранко. *Башиа слезове боје*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Ђопић, Бранко. *Орлови рано леше*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Ђосић, Добрица. *Корени*. Антологија српске књижевности, „n.d.”
- Чосич, Добрица. *Корни*. Москва: Художественная литература, 1983.
- Andrić, Ivo. *Na Drini ćuprija*. Veb. „n.d.”
- Pečić, Borislav. *U traganju za zlatnim runom*. Veb. „n.d.”
- Selimović, Meša. *Derviš i smrt*. Srboljub75, Veb. „n.d.”
- Алефиренко, Николай Федорович. *Спорные проблемы семантики*. Москва: Гнозис, 2005. Шт.
- Бондарко, Александр Владимирович. „Категоризация семантики в системе грамматики”. Бондарко А. В. и Шубик С. А. (отв. редакторы). *Категоризация семантики*. Санкт-Петербург: Наука, 2008. Шт.

- Виноградов, Виктор Владимирович. „К морфологии натурального стиля: (Опыт лингвистического анализа петербургской поэмы «Двойник»)”. Виноградов В. В. *Поэтика русской литературы: Избранные труды*. Москва: Наука, 1976. 101–140. Шт.
- Виноградов, Венедикт Степанович. *Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)*. Москва: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. Шт.
- Вуловић, Наташа. *Српска фразеологија и религија. Лингвокултуролошка истраживања*. Монографије 23. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2015. Шт.
- Гачечиладзе, Гиви Рожденович. *Художественный перевод и литературные взаимосвязи*. Москва: Советский писатель, 1980. Шт.
- Гортан-Премк, Даринка. *Полисемија и организација лексичкој сисџема у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. Шт.
- Деретић, Јован. *Крајшка историја српске књижевности*. Нови Сад: Адреса, 2007. Шт.
- Ивановић, Радомир. „Човек у трагичном судару са историјом. Ратна и антиратна тетралогија романа *Време смрти*”. *Летњопис Машице српске*. Књ. 493, св. 5, 2014. 650 – 671. Шт.
- Ivić, Milka. „О priložima za promenu (nekoг prethodno uspostavljenog) stanja”. *O zelenom konju. Novi lingvistički ogledi*. Београд: Slovoграф, 1995. 298–304. Шт.
- Керкез, Драгана. „Претеритална времена и неочекиваност у српском језику (у поређењу са руским)”. *Зборник радова са Међународној научној скупи одржаној у Херцег-Новом 20–23. априла 2012*. Никшић: Друштво чланова у Црној Гори, Одјелење за српски језик и књижевност; Нови Сад: Матица српска у Новом Саду, 2012. 459–468. Шт.
- Kovačević, Barbara, i Ermina Ramadanović. „Primarne emocije u hrvatskoj frezeologiji”. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/2 (2016): 505–527.
- Комиссаров, Вилен Наумович. *Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для институтотв и факультетотв иностранных языков*. Москва: Высшая школа, 1990. Шт.
- Levi, Jirži. *Umjetnost prevođenja*. Sarajevo: Svjetlost, 1982. Шт.
- Михајловић, Борислав. *Књижевни разговори*. Београд: Српска књижевна задруга, 1971. Шт.
- Мокиенко, Валерий Михайлович. *Славянская фразеология*. Москва: Высшая школа, 1989. Шт.
- Мршевић-Радовић, Драгана. *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008. Шт.
- Падучева, Елена Викторовна. *Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива*. Москва: Языки славянской культуры, 1996. Шт.
- Панков, Федор Иванович. *Функционально-коммуникативная грамматика русского наречия*. Рукопис докторске дисертације одбрањене на Московском државном универзитету „М. В. Ломоносов”, 2009.

- Pintarić, Neda. „Komunikacijski prilozi i priložni odnosi u hrvatskom i poljskom jeziku”. *Südslavistik online*, Nr. 3 (2011). Veb. 2. 8. 2017.
- Piper, Predrag. *Zamenički prilozi : (gramatički status i semantički tipovi)*. Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, sv. 5. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti, 1983.
- Плунгян, Владимир Александрович. „Антирезультатив до и после резултата”. Плунгян В. А. (отв. ред.). *Исследования по теории грамматики. Вып. 1: Глагольные категории*. Москва, 2001. 50–88. Шт.
- Pranjković, Ivo. *Hrvatska skladnja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2002.
- Радић-Дугоњић, Милана. „Прилог проучавању инваријантних и варијантних обележја концепата емоције у српском и руском језику (на материјалу романа „Сеобе” М. Црњанског и његовог руског превода)”. *Стил*. Београд: 2003. 321–329. Шт.
- Ристић, Стана. *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику. Лексичко-граматички пристоји*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1990. Шт.
- Ристић, Стана. „Прилог постепено као лексички квантификатор”. *Јужнословенски филолоџ*, LXIV (2008): 401–417. Шт.
- Родионова, Светлана Евгеньевна. „Семантика интензивности и ее выражение в современном русском языке”. Бондарко А. В. (ред.). *Проблемы функциональной грамматики: Полевые структуры*. Санкт-Петербург: Наука, 2005. 150–166. Шт.
- Топоров, Владимир Николаевич. *Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное*. Москва: Издательская группа „Прогресс” – „Культура”, 1995. Шт.
- Шмелев, Алексей Дмитриевич. *Русский язык и внеязыковая действительность*. Москва: Языки славянской культуры, 2002. Шт.

Драгана М. Керкез

ПЕРЕВОД РОМАНА КОРЕНИ НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Резюме

В данной работе анализируются предложения из романа Добрицы Чосича *Корни*, а именно предложения, в которых сербским писателем употреблено наречие *одједном*, и их перевод на русский язык. В конце автор приходит к выводу, что есть основания различать в сербском языке три отдельных лексемы: *одједном1*, *одједном2*, *одједном3*.